

Вступ

Будь яке підприємство або фірма намагається отримати якомога більший дохід від своєї діяльності, а отже прагне не тільки продати свій товар за максимально високою ціною, а скоротити свої витрати на виробництво й реалізацію продукції. Тому однією з важливих функцій підприємства (фірми) є мінімізація витрат виробництва.

Аналіз виробничих затрат повинен бути організований так, щоб існувала можливість оперативно впливати на зниження собівартості, встановлювати фактори, які впливають на рівень собівартості і виявляти додаткові резерви її зниження.

Для кожного господарства відповідно до спеціалізації важливо встановити таку структуру засобів виробництва, яка б забезпечувала найбільший вихід валової та товарної продукції при низькій собівартості.

Визначення оптимального поєднання основних і допоміжних галузей, промислових підприємств і промислів вимагає формування відповідного виробничого потенціалу на основі досягнень науково-технічного прогресу з метою підвищення ефективності його функціонування, використовуючи ринкові механізми, що передбачає в сільському господарстві не просто використання техніки, а й створення системи машин. Остання повинна враховувати можливості й специфіку виробництва кожного виду продукції в їх поєднанні, виходячи з принципу максимального використання робочих машин, агрегатів транспортних засобів. Дуже важливо також забезпечувати максимальну кількість необхідних засобів виробництва в критичні строки з тим, щоб виконати всі роботи в оптимальний період і не допустити втрат врожаю внаслідок, наприклад, несвоєчасної оранки, боронування або затримки під час посіву чи збирання врожаю. Тому в сільському господарстві необхідна більш висока насиченість його засобами виробництва, більш висока фондо- і енергоозброєність праці.

Метою даної роботи являється обґрунтування основних шляхів вдосконалення аналізу витрат на виробництво продукції в підприємстві та пошук шляхів зниження собівартості продукції.

Відповідно до поставленої мети в роботі були визначені такі основні задачі:

- дати загальну характеристику теоретичних основ аналізу витрат на виробництво продукції;
- проаналізувати законодавчі акти та вимоги щодо регулювання поставленого питання;
- дати оцінку організаційно – економічних умов підприємства;
- розкрити основні питання аналізу витрат на виробництво продукції;
- на основі аналізу висвітлити проблеми обчислення собівартості продукції на підприємстві та знайти шляхи її зниження.

Інформаційну базу роботи склали законодавчі та нормативні акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, нормативні документи, які регламентують визначення витрат на виробництво продукції в Україні. Була зроблена оцінка та аналіз звітності підприємства, яке було обране об'єктом дослідження, з тією метою, щоб знайти нові шляхи вдосконалення аналізу витрат на виробництво продукції.

1. Витрати виробництва та собівартість продукції, як економічні категорії

1.1 Собівартість – комплексний економічний показник

До найважливіших показників роботи підприємства та галузі народного господарства в цілому належать собівартість виробництва та собівартість продукції. Для правильного застосування цих показників у господарській практиці необхідно знати економічну природу собівартості, особливості її формування, склад виробничих витрат та шляхи їх зниження.

Собівартість як економічна категорія властива товарно-грошовим відносинам і виникла тоді, коли всі витрати виробництва стали набирати вартісної форми, тобто коли виникла необхідність підрахувати витрати на виробництво товару і прибуток або збиток від його реалізації.

Таким чином, **собівартість продукції** – це грошове вираження витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Собівартість продукції – це комплексний економічний показник, який поєднує в собі витрати узагальненої праці, тобто витрати на спожиті засоби виробництва, та витрати живої праці, тобто витрати на заробітну плату робітників підприємств, а також частину чистого доходу громадян, що призначена на соціальне страхування, утримання пенсіонерів, безробітних.

Собівартість продукції є важливим узагальнюючим показником, який характеризує ефективність роботи підприємства (фірми). В ній відображаються всі сторони виробничо-господарської діяльності фірми. Чим краще працює підприємство, економічніше і раціональніше воно використовує власні ресурси, успішніше вдосконалює свою техніку, тим нижчою буде собівартість виготовленої продукції. Крім того, цей показник тісно пов'язаний з ціною продукції. Це виявляється в тому, що собівартість слугує базою ціни товару і її нижньою межею для виробника, щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Відпускати ціну нижче за

собівартість підприємству не вигідно, оскільки в такому випадку воно ризикує зазнати збитків.

При обчисленні собівартості продукції важливе значення має визначення складу витрат, що входять до неї. Як відомо, витрати підприємства відшкодовуються за рахунок двох власних джерел:

- собівартості (валових витрат);
- прибутку.

Тому визначення складу витрат, що включаються у собівартість, передбачає їх розмежування між зазначеними джерелами відшкодування. Загальний принцип цього розмежування полягає в тому, що через собівартість мають відшкодовуватись витрати підприємства, що забезпечують просте відтворення всіх факторів виробництва: предметів, засобів праці, робочої сили і природних ресурсів. Відповідно до цього у собівартість продукції включаються витрати на такі цілі:

- дослідження ринку і виявлення потреби в продукції;
- підготовку і освоєння нової продукції;
- виробництво (витрати на сировину, матеріали, енергію, амортизацію основних виробничих фондів, оплату праці персоналу та ін.);
- обслуговування виробничого процесу і управління ним;
- збут продукції (пакування, транспортування, реклама, комісійні витрати);
- розвідку, використання і охорону природних ресурсів (плата за воду, геологорозвідувальні роботи, плата за деревину, витрати на рекультивацію земель, охорону повітряного, водного басейнів);
- добір і підготовку кадрів;
- поточну раціоналізацію виробництва (вдосконалення технологій, організації виробництва і праці, підвищення якості продукції), крім капіталовкладень.

Докладний перелік валових витрат наведено в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Залежно від досліджень, цілей аналізу діяльності підприємств розрізняють індивідуальну та галузеву собівартість продукції.

Індивідуальна собівартість продукції слугує реальним відображенням витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції.

Галузева собівартість відображає сукупні витрати на виробництво та реалізацію продукції всіх підприємств галузі, тобто це середня собівартість продукції по галузі.

У процесі економічного аналізу розрізняють:

- планову;
- фактичну собівартість;

Планова собівартість відображає індивідуальні витрати конкретного підприємства, котрі плануються виходячи з норм, тарифів, цін, ставок поточного періоду.

Фактична собівартість – це виражені в грошовій формі індивідуальні витрати конкретного підприємства в даних умовах.

На відміну від планової, фактична собівартість формується в процесі щоденного оперативно-технічного та бухгалтерського обліку витрат на виконання робіт, виготовлення продукції і забезпечення всіма матеріально-технічними, трудовими ресурсами.

1.2 Класифікація витрат і структура собівартості

Усі витрати на виробництво продукції поділяються на

- загальні витрати;
- витрати на одиницю продукції.

Загальними називаються витрати на виробництво всього обсягу продукції за певний період, їх сума залежить від тривалості періоду виготовлення продукції та її кількості.

Витрати на одиницю продукції обчислюються як середні за певний період, якщо продукція виготовляється постійно або серіями.

Усі витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, класифікуються за чотирма основними принципами:

- економічним;
- виробничим;
- за способом віднесення на собівартість;
- залежно від обсягів виробництва.

За економічним принципом витрати групуються за такими елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизаційні відрахування;
- інші витрати.

Таке розмежування витрат за економічним принципом пов'язане з різним економічним змістом їх формування.

Всі *матеріальні витрати* ґрунтуються на матеріальній основі і витрачаються на закупівлю основних і допоміжних сировини та матеріалів.

Витрати на оплату праці не мають під собою матеріальної основи і призначені для оплати витраченої праці.

Витрати на соціальні заходи накопичуються і є матеріальними стимулами підвищення продуктивності праці та якнайшвидшого відновлення робочої сили.

Амортизаційні відрахування – кошти, що йдуть на оновлення засобів праці.

За виробничим принципом витрати групуються в статті собівартості залежно від виробничого призначення такі:

- I. Сировина і матеріали.
- II. Покупні напівфабрикати і комплектуючі вироби.
- III. Енергія технологічна.
- IV. Зворотні відходи.

- V. Транспортно-заготівельні витрати.
- VI. Основна заробітна плата виробничих робітників.
- VII. Додаткова заробітна плата виробничих робітників.
- VIII. Відрахування на соціальне страхування.
- IX. Витрати на утримання та експлуатацію машин і механізмів.
- X. Внутрішньогосподарчі витрати
- XI. Витрати від браку продукції
- XII. Загально господарчі чи фабрично–заводські витрати
- XIII. Невиробничі чи комерційні витрати
- XIV. Інші витрати

За ступенем однорідності сталі собівартості поділяються на прості та комплексні.

Прості витрати – однорідні за складом, мають єдиний економічний зміст і є первинними. До них можна віднести витрати на сировину і матеріали або заробітну плату виробничих робітників.

Комплексні витрати різноманітні за складом і охоплюють кілька елементів витрат. Наприклад, на утримання та експлуатацію машин і механізмів передбачаються такі витрати:

- заробітна плата обслуговуючого персоналу;
- амортизаційні відрахування по машинах і механізмах;
- витрати на ремонт та підтримку устаткування в робочому стані;
- витрати на придбання запасних частин до устаткування та ін.

За способами віднесення на собівартість витрати поділяються на прямі та побічні.

Прямі витрати безпосередньо пов'язані з виготовленням певного різновиду продукції, їх можна обчислити на одиницю продукції безпосередньо.

Побічними є витрати, величину яких не можна безпосередньо обчислити на одиницю продукції, бо вони пов'язані з визначенням різних

витрат (заробітна плата обслуговуючого та управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд тощо).

За принципом залежності витрат від обсягів виробництва витрати поділяються на постійні та змінні

Постійні витрати є функцією часу, а не обсягу продукції, їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах.

Змінними називаються витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції. Вони поділяються на пропорційні та непропорційні.

Пропорційні, на відміну від **непропорційних** – це витрати, розмір яких перебуває в пропорційній залежності від обсягів виробництва (кількості виготовленої продукції).

Непропорційні витрати, в свою чергу, поділяються на прогресуючі та дегресуючі.

Прогресуючі зростають більше, ніж обсяг виробництва. Вони виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва вимагає більших витрат на одиницю продукції. Це, наприклад, витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні та торгові витрати.

Дегресуючі витрати зростають менше, ніж обсяг виробництва. До них належить широке коло витрат на експлуатацію машин та устаткування, його ремонт, придбання інструменту тощо.

Рис. 1. Класифікація витрат підприємства

1.3 Калькуляція собівартості

Калькуляція собівартості являє собою визначення витрат за статтями собівартості.

Об'єктом калькулювання є продукція чи послуги, собівартість яких обчислюється.

Калькуляційною є одиниця кількісного вимірювання продукції (штуки, тонни, метри тощо).

Розглянемо більш докладно, як складають калькуляцію собівартості.

Стаття I. Сировина і матеріали. До цієї статті належать такі витрати:

- на сировину;
- на основні і допоміжні матеріали;

- на покупні вироби та напівфабрикати.

Стаття II. Енергія технологічна. Ця стаття включає в себе витрати на всі види енергії для роботи виробництва:

- паливо;
- електроенергію;
- пар;
- газ.

Така енергія безпосередньо використовується в технологічному процесі для зміни стану або форми предметів праці (плавлення, сушіння, зварювання, пошиття тощо).

Стаття III. Основна та додаткова заробітна плата основних виробничих робітників. До цієї статті належать витрати на оплату праці робітників, які безпосередньо виготовляють продукцію.

- доплати та надбавки робітникам за кваліфікацію;
- доплати та надбавки робітникам за перевиконання плану;
- доплати та надбавки робітникам за роботу в святкові та вихідні дні;
- доплати та надбавки робітникам за виконання державних обов'язків;
- оплату відпусток та ін.

Стаття IV. Утримання та експлуатація машин і механізмів. Вона включає в себе такі витрати:

- амортизаційні відрахування на машини та устаткування;
- витрати на електроенергію, пальне, мастильні матеріали для машин та устаткування;
- витрати на придбання технологічного інструменту, запасних частин та агрегатів для устаткування;
- витрати на ремонт та технологічне обслуговування;
- витрати на заробітну плату обслуговуючого персоналу

Стаття V. Загальновиробничі (накладні) витрати. Стаття V, як і ст. IV, також є комплексною. Вона поєднує витрати на такі потреби:

- управління, виробниче і господарське обслуговування в межах виробництва;
- заробітну плату з відрахуваннями на соціальні потреби працівників управління, спеціалістів, службовців;
- амортизаційні відрахування по будівлях і спорудах;
- охорону праці;
- техніку безпеки, охорону, протипожежну безпеку;
- дослідження, випробування, винахідництво;
- підготовку кадрів, адміністративні та канцелярські витрати;
- відрядження;
- обов'язкові платежі (страхування майна, платежі за забруднення навколишнього середовища);
- придбання патентів, ліцензій тощо.

Розподіляються накладні витрати пропорційно до основної заробітної плати основних виробничих робітників, крім амортизаційних відрахувань. Вони обчислюються окремо і додаються до визначеної суми:

Стаття VI. Підготовка і освоєння виробництва. До даної статті належать витрати на такі цілі:

- освоєння нових підприємств, виробництв, цехів;
- підготовку і освоєння нової продукції;

Стаття VII. Позавиробничі витрати. До позавиробничих відносять витрати на такі цілі:

- маркетингові дослідження;
- рекламу продукції;
- заходи щодо стимулювання збуту.

Деякі з цих витрат є прямими і їх можна обчислити безпосередньо на окремі вироби (витрати на тару, пакування, транспортування, рекламу), а

деякі – непрямыми (на аналіз та дослідження ринку; комісійні виплати організаціям збуту; проведення ярмарків). Такі витрати розподіляються між виробами пропорційно до виробничої собівартості.

Таблиця 1.3.1. Порядок розподілу витрат

№	Стаття калькуляції	Порядок розрахунку
1	Витрати на основні матеріали та сировину	Прямим рахунком
2	Покупні напівфабрикати та комплектуючі вироби	Прямим рахунком
3	Зворотні відходи	Віднімається прямим рахунком
4	Транспортно–заготівельні витрати	прямим рахунком або % від статті 1
Всього матеріальних витрат		Алгебраїчна сума приведених статей
5	Всі види енергії на технологічні цілі	Прямим рахунком
6	Основна зарплата основних робочих	Прямим рахунком
7	Додаткова платня основних робочих	% від статті 6 (до 30%)
8	Відчислення на соціальне страхування	% від суми статей 6 та 7
9	Витрати на підготовку виробництва нової продукції	Прямим рахунком
10	Витрати на спеціальний інструмент та оснащення	Прямим рахунком
11	Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	% від статті 6 (100% та більше)
Всього технологічна собівартість		Сума приведених статей
12	Внутрішньогосподарчі витрати	% від статті 6 (100% та більше)
13	Витрати від браку продукції (планують тільки заготівельні виробництва)	% від статті 11.
Всього внутрішньогосподарська чи цехова СВ		Сума приведених статей
14	Загально господарчі чи фабрично–заводські витрати	% від статті 6
Всього загально господарча чи виробнича СВ валової продукції		Сума приведених статей
15	Невиробничі чи комерційні витрати	% від суми всіх наведених статей
16	Інші витрати	Прямим рахунком
Всього товарна чи комерційна СВ		Сума приведених статей

1.4 Основні методи калькулювання собівартості

Показаний метод застосовується найчастіше в індивідуальному і дрібносерійному виробництві, а також для калькулювання собівартості робіт ремонтного й експериментального характеру. Метод цей полягає в тому, що витрати на виробництво враховуються по замовленням на виріб чи на групу

виробів. Фактична собівартість замовлення визначається по закінченні виготовлення виробів чи робіт, що відносяться до цього замовлення, шляхом підсумовування усіх витрат по даному замовленню. Для начислення собівартості одиниці продукції загальна сума витрат за замовленням поділяється на кількість випущених виробів.

Попередільний метод калькулювання собівартості знаходить застосування в масовому виробництві з коротким, але закінченим технологічним циклом. Продукція, що випускається підприємством, однорідна по вихідному матеріалу і характеру обробки. Облік витрат при цьому методі здійснюється по стадіях (фазам) виробничого процесу.

Нормативний метод обліку і калькулювання є найбільш прогресивним, тому що дозволяє вести повсякденний контроль за ходом виробничого процесу, за виконанням завдань по зниженню собівартості продукції. В цьому випадку витрати на виробництво підрозділяються на дві частини: витрати в межах норм і відхилення від норм витрат. Все витрати в межах норм враховуються без групування, по окремим замовленням. Відхилення від встановлених норм враховуються по їх причинам и винуватцям, що дає можливість оперативно аналізувати причини відхилень. При цьому фактична собівартість виробу при нормативному методі обліку визначається шляхом сумування витрат по нормам і витрат в результаті відхилень і змін поточних нормативів.

При використанні кожного з перерахованих методів контроль за рівнем витрат найбільш ефективно здійснювати по місцям їх виникнення, центрам витрат, центрам відповідальності.

Центри витрат представляються виробничими і структурними підрозділами, які характеризуються різноманіттям функцій і виробничих операцій, що дозволяє деталізувати облік, посилити контроль за витратами і підвищить точність калькулювання.

Центр відповідальності – організаційний підрозділ, який очолюється керівником, котрий забезпечує контроль планових, нормативних і фактичних

витрат. Вони підрозділяються на головні і функціональні. Головні центри контролюють витрати по місцям їх виникнення, а функціональні поширюють витрати на інші місця їх виникнення при умові, що цей центр обслуговує кілька центрів витрат.

1.5 Планування витрат

План витрат у складі показників кошторису (собівартості продукції) і планових калькуляцій виробів розробляється на основі Виробничої програми підрозділу і норм витрат ресурсів.

Для кращого сприйняття схема істотно спрощена, на ній не показано взаємозв'язків між підрозділами в процесі розроблення плану й особливо між основними і допоміжними структурними одиницями. Одним із проявів таких зв'язків є метод формування внутрішніх витрат, а саме напівфабрикатний і безнапівфабрикатний.

У першому випадку до складу витрат підрозділів входить вартість напівфабрикатів і продукції, виготовленої іншими підрозділами підприємства. Такий порядок обов'язковий, коли між підрозділами існують справжні чи умовні ринкові відносини.

За безнапівфабрикатного методу, який найбільш поширений у вітчизняній промисловості, вартість напівфабрикатів власного виробництва не заноситься до собівартості продукції виробничих підрозділів. Їх передання за технологічним маршрутом контролюється системою не бухгалтерського, а оперативного обліку. У цьому випадку сума витрат основних виробничих підрозділів дорівнює витратам підприємства, оскільки внутрішній оборот тут не враховується.

При цьому треба мати на увазі, що вартість продукції і послуг допоміжних і обслуговуючих підрозділів завжди входить до собівартості продукції основних підрозділів. Для цього здійснюється розподіл витрат

допоміжних і обслуговуючих підрозділів між основними підрозділами пропорційно обсягу наданих ними послуг.

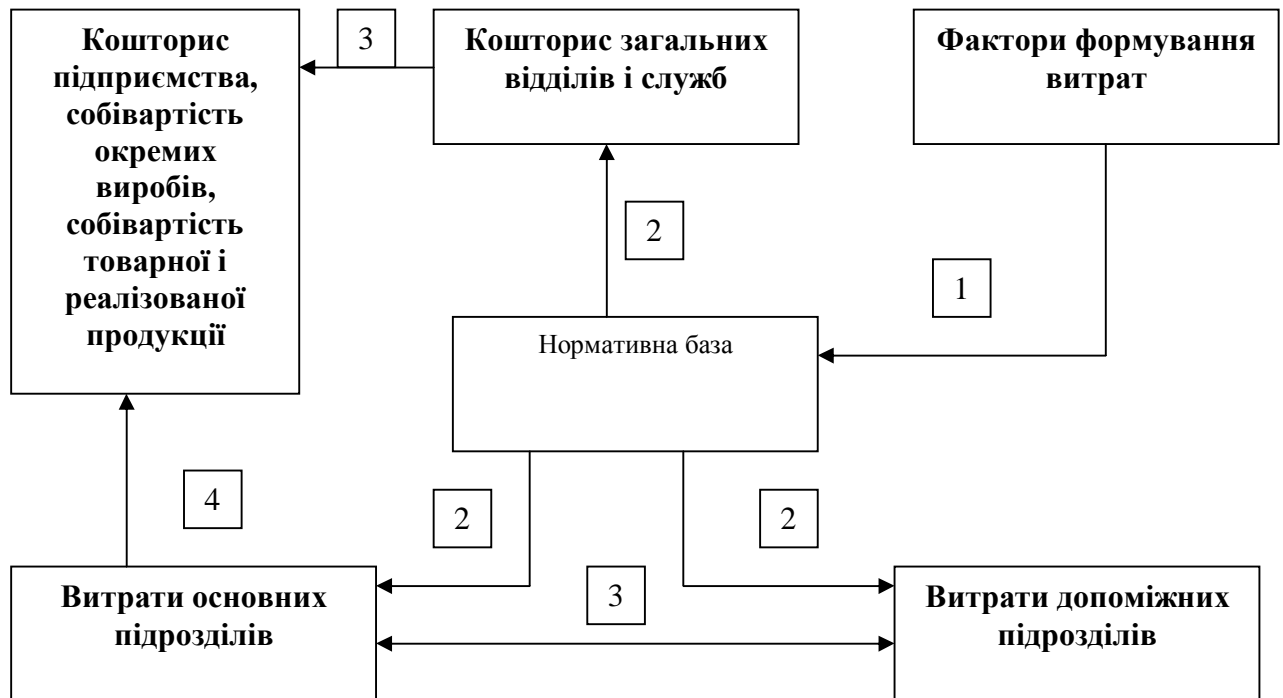

Рис. 3. Спрощена схема складання плану витрат підприємства

Отже, планування витрат, як і їх фактичне формування, здійснюється знизу вгору, починаючи з місць витрат і центрів відповідальності. Закінчується цей процес складанням загального кошторису підприємства і визначенням собівартості продукції. Схематично це показано на рис. 3. При цьому слід враховувати, як відшкодовуються витрати на утримання апарату управління, загальних відділів і служб: відносяться на собівартість продукції (калькулювання за повними витратами) чи розглядаються як витрати періоду і повністю відшкодовуються в розрахунковому періоді безпосереднім відніманням їх суми від виручки періоду. Перший варіант був традиційним для нашої промисловості. Другий упроваджується з 2008 р. згідно з новими положеннями бухгалтерського обліку, що відповідають міжнародним стандартам.

2. Аналіз витрат на виробництво продукції в КСП ім. Карла Маркса Сумського району

2.1 Організаційно-економічна характеристика господарства

КСП ім. Карла Маркса (далі – Товариство) Сумського району організоване в 1975 р. на базі Сумського м'ясокомбінату, як основний поставник сировини. В 2008 р. відбулася реструктуризація КСП шляхом забезпечення всім членам КСП права вільного виходу з КСП разом з земельними частками (паями) і майновими паями. На їх основі 1 березня 1996 р. було створено сільськогосподарський Виробничий кооператив, а в 1998 році було створено Акціонерне товариство ім. Карла Маркса..

Товариство організовано з метою забезпечення населення обласного центру м'ясо-молочною продукцією протягом всього року.

Для розвитку тваринництва господарства має багато передумов. Розташоване підприємство в межах міста, має з ним гарний зв'язок дорогами з твердим покриттям. Господарство має потужні водопровідно – каналізаційні мережі. Розташування земель поряд водосховища дає можливість розвивати землеробство, яке становить основну частку кормів.

Найближча залізнична станція Суми – товарна знаходиться в 5 км від господарства та станція Суми – в 4.5 км.

Район, де знаходиться Товариство, розташований в північній частині Лівобережної України, яка в цілому характеризується помірним кліматом: літо тепле зі значною кількістю опадів. зима не дуже холодна. Основними видами ґрунтів є чорноземи глибокі малогумузні. Таким чином, ґрунтово-кліматичні умови сприятливі для вирощування основних видів кормів.

Серед обслуговуючих виробництв можна виділити механічну майстерню. Для зберігання продукції призначені 2 склади. З метою безпосередньої переробки продукції на місцях її виготовлення на території

господарства розташований невеликий цех по переробці молока. Але останній рік у зв'язку з відсутністю грошових коштів цех не працює.

Обрана організаційно-виробнича структура господарства є доцільною та сприяє більш ефективному управлінню виробничо-господарською діяльністю, оперативному управлінню та контролю за виробничими процесами в структурних підрозділах.

Галузеву структуру та рівень спеціалізації господарства розглянемо на основі даних про реалізацію товарної продукції в таблиці:

Таблиця 2.1.1 Розмір и структура товарної продукції

Вид продукції	2007 р.		2008 р.		2009 р.		Відхиленн	
	виручка тис. грн.	структура %	виручка, тис. грн.	структура %	виручка тис. грн	Структура %	виручка тис грн	Структура %
<i>Продукція рослинництва</i>		30,9		36,6		37,6		- 6,7
в т.ч. зернові	312	59,0	232	48,4	304	51,6	- 8	- 7,4
соняшник	8	1,5	23	4,8	18	3,1	+ 10	+ 1,6
цукрові буряки	204	38,6	212	44,5	254	43,1	+ 50	+ 4,5
Інша продукція	5	0,9	11	2,3	13	2,2	+ 8	+ 1,3
Разом по рослинництву	529	100	478	100	589	100	+ 60	
<i>Продукція тваринництва</i>		46,1		39,6		52,6		+ 6,5
в т.ч. худоба і птиця	652	82,5	266	51,5	643	78,2	- 9	- 4,3
Велика рогата худоба	579		208		516		- 63	

Свині	73		58		127		+ 54	
Молоко цільне	136	17,2	250	48,4	180	21,7	+ 44	+ 4,5
Інша	2	0,3	1	0,1	1	0,1	+ 1	- 0,2
Разом по тваринницт ву	790	100	517	100	824	100	+ 34	
Промислов а продукція	347	20,2	286	21,9	74	4,7	- 273	- 15,5
Реалізація іншої продукції, робіт і послуг	48	2,8	24	1,9	80	5,1	+ 32	+ 2,3
Всього	1714	100	1305	100	1567	100	- 147	

Як свідчать дані таблиці 1, найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції господарства в середньому за 2007–2009 рр. Займає продукція тваринництва. Менша частка припадає на реалізацію продукції рослинництва. Питома вага іншої продукції займає значно меншу частку, з цим пов'язане надання господарством робіт і послуг на сторону. Виходячи з того, що питома вага від реалізації основного виду товарної продукції в середньому більше 50%, можна стверджувати, що підприємство є вузькоспеціалізованим і за аналізований період спостерігається зменшення виручки від реалізації на 23,9%. Причиною цього є скорочення об'єму реалізації внаслідок зменшення валового виробництва. спостерігається процес поглиблення спеціалізації в господарстві, що може призвести до значного економічного підйому.

Про забезпеченість господарства виробничими фондами дізнаємось з таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2. Забезпеченість господарства основними виробничими фондами та ефективності їх використання

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у% до2007 р.
Вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, тис. грн.	8007	4211	4055	4008
Фондозабезпеченість, тис. грн.	1243	912	868	70
Фондоозброєність, тис. грн.	35	25	28	79
Коефіцієнт фондовіддачі	0,08	0,26	0,19	238
Коефіцієнт фондоємності	12,5	3,8	5,3	42,4

Виходячи з даної таблиці, можна відмітити, що за період з 2007 р. по 2009 р. показники фондозабезпеченості і фондоозброєності значно зменшилися на 30 та 21% відповідно. Причиною цього стало скорочення вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення на 51%. Як наслідок, спостерігається значні зростання коефіцієнта фондовіддачі на 138% при одночасному скороченні коефіцієнта фондоємності на 57,6%, що свідчить про ефективність використання основних фондів в господарстві.

Важливим показником в характеристиці природно – економічних умов господарства є забезпеченість трудовими ресурсами, для аналізу якої можна застосувати приведені нижче дані.

Таблиця 2.1.3. Трудові ресурси та ефективність їх використання

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у% до 2007 р.
Середньорічна чисельність працівників, всього	224	197	147	65,6
В рослинництві	85	61	74	87,1
В тваринництві	139	86	73	52,5
Вироблено валові продукції на 1 працівника, грн.	6911	1269	5346	77,4

Розрахунки таблиці дозволяють констатувати; що середньорічна чисельність працівників зменшилась на 77 чоловік, або 34,4%. Причиною цього є проведення реформування та створення нової форми господарювання – АО. Поряд з цим спостерігається значне скорочення валової продукції на одного працівника у 2008 році та таке ж зростання у 2009 році, але в порівнянні з 2007 роком вироблено валової продукції на 22,6%.

Про розмір і структуру землекористування можна судити з таблиці 2.1.4

За даними таблиці видно, що загальна земельна площа, закріплена за господарством, зменшилась в 2009 р. порівняно з 2007 р. на 491 га. Це відбулося за рахунок реорганізації господарства та розпалювання його земель в наслідок відокремлення паїв робітників.

Таблиця 2.1.4. Склад і структура земельного фонду

Види ґрунтів	Площа, га			Структура, %			Відхилення (+,-) 2009 р. від 2007 р.
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	
Загальна площа	4624	4630	4133	100	100	100	- 491
Сільгоспугіддя	3888	3882	3689	84,1	83,7	89,3	- 199
з них							
– рілля	2784	2317	2706	71,6	59,7	73,4	- 78
– сіножаті	639	1110	632	16,4	28,6	17,1	- 07
– пасовища	453	455	351	11,7	11,7	9,5	- 102
– інші	12	-		0,3	-	-	- 12
Площа лісу	471	518	421	10,2	11,2	10,2	- 50
Ставки і водойма	33	50	23	0,7	1,1	0,5	-10

Загальний розмір сільгоспугідь скоротився на 199 га як наслідок зменшення площ ріллі, сіножатів і пасовищ на 78; 7 і 102 га відповідно. Поряд з цим в господарстві за аналізуємий період відбулася передача площ лісу, водоймищ сільській раді, розмір яких складав 50 і 10 га відповідно.

В 2009 р. паювання земель повністю проведено, всі члени мають земельні частки, розмір яких складає 0,9 га. Кожний робітник має державний акт на право власності на землю. Майже всі віддали свої паї в оренду господарству та отримують доходи – продукцію сільськогосподарського виробництва.

Аналіз цих даних свідчить про інтенсивне використання загальних ресурсів підприємства. В господарстві приділяється увага на забезпечення збереження земель, хоча за останній рік вона повністю скоротилася: так в 2007 р. наявність зрошуваних земель становила 12 га з повною їх відсутністю в 2009 р.

2.2 Аналіз собівартості виробництва продукції тваринництва (молока)

Важливим показником, який характеризує роботу сільськогосподарського підприємства є собівартість продукції. Від її рівня залежить фінансові результати діяльності, темпи розширеного відтворення, фінансовий стан підприємства.

Показники собівартості 1 ц продукції наведені у таблиці 2.2.1

Таблиця 2.2.1. Рівень витрат на 1 ц молока, тис. грн

Продукція	Базовий період 2007 р	Минулий період 2008 р	Звітний період 2009 р		Відхилення звітного періоду від		
			план	факт	базового	минулого	завдання
Молоко,	33,42	35,99	34,00	29,85	- 3,57	- 6,14	- 4,15

У звітному році собівартість 1 ц молока порівняно з базовим періодом знизилась на 3,57 грн. або 10,68%. Основними причинами цих бажаних тенденцій є: постійне зменшення цін на корма, зменшення амортизаційних відрахувань, зниження вартості послуг, підвищення темпів зростання обсягу

валового виробництва продукції тваринництва порівняно зі зниженням витрат.

Собівартість продукції тваринництва формується під впливом багатьох факторів. Основними з них є продуктивність худоби та обсяг витрат на її утримання. На продуктивність, насамперед, впливають рівень годування і умови утримання тварин, порідний склад, вік та інші фактори, а на обсяг витрат – рівень механізації трудомістких процесів у тваринництві, продуктивності і оплати праці робітників, їхня кваліфікація, собівартість кормів та ін. Чим вища продуктивність худоби, менші витрати на їх утримання, тим нижча за інших рівних умов собівартість одиниці продукції.

Після цього слід виявити, за рахунок яких калькуляційних статей зросла собівартість 1 ц продукції, особливо це стосується. Якщо визначимо відхилення за кожною статтею в розрахунку на 1 ц продукції, то не важко їх розрахувати і на весь обсяг валової продукції звітного року (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2. Склад і структура собівартості молока

Статті	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення в +,-	
	1 ц, грн	питома вага, %	1 ц, грн	питома вага, %	грн	структурі
Витрати на оплату праці	8,22	24,6	8,27	27,7	+ 0,05	+3,1
Відрахування на соціальні заходи	3,78	11,3	3,79	12,7	+ 0,01	+1,4
Корма	14,10	42,2	12,42	41,6	- 1,68	-0,6
Засоби захисту тварин	0,43	1,3	0,08	0,3	- 0,35	-1,0
Роботи та послуги	1,14	3,4	0,93	3,1	- 0,21	-0,3
Витрати на утримання основного стада	2,14	6,4	1,94	6,5	- 0,20	+0,1
Інші витрати	0,84	2,5	0,51	1,7	- 0,33	-0,8
Витрати на управління та обслуговування	2,77	8,3	1,91	6,4	- 0,86	-1,9
Разом	33,42	100	29,85	100	- 3,57	

Собівартість 1 ц молока порівняно з базовим роком знизилася на 3,57 грн. Фактичні витрати виявилися вищими за статтями: «Витрати на оплату праці» на 1,0%, «Відрахування на соціальні заходи» на незначну суму. За іншими статтями досягнута незначна економія витрат за виключенням статті «Корма», де економія склала 12%. У структурі собівартості відзначаються зрушення у бік підвищення прямих трудових витрат на 4,5% та витрат на утримання основних засобів на 0,1%.

Однак у процесі аналізу собівартості слід враховувати *якість продукції*. Якщо жирність молока згідно з завданням повинна була становити 3.65%. а фактично дорівнювала – 3,60%, то собівартість 1 ц молока за цієї умови складе 30,27 грн. $[(988,24 : 3265) \times 100]$, де 3265 кг – це надій молока на 1 корову при плановій жирності, а 988, 24 – витрати на утримання однієї фуражної корови], що на 0,42 грн. більше від фактичної собівартості. Це результат погіршення якості молока.

Матеріали аналізу в цілому свідчать, що для підприємства характерна тенденція до зниження собівартості молока, що вказує на здійснення ефективного контролю за витрачанням коштів.

2.3 Факторний аналіз собівартості

Лінія витрат при наявності постійних і перемінних витрат являє собою рівняння першого ступеня

$$Y = a + bx$$

де Y – сума витрат на виробництво продукції;

a – абсолютна сума постійних витрат;

b – ставка перемінних витрат на одиницю продукції (послуг);

x – обсяг виробництва продукції (послуг).

Розглянемо характер зміни собівартості продукції під впливом обсягу виробництва на конкретному прикладі.

Таблиця 2.3.1. Залежність загальної суми витрат і собівартості одиниці продукції від обсягу виробництва

Обсяг виробництва продукції	Собівартість усього випуску, тис. грн			Собівартість одиниці продукції, грн.		
	постійні витрати	перемінні витрати	усього	постійні витрати	перемінні витрати	усього
500	50	40	90	100	80	180
1000	50	80	130	50	80	130
1500	50	120	170	33	80	133
2008	50	160	210	25	80	105
2500	50	200	250	20	80	100

У даному прикладі (табл. 2.3.1) загальна сума постійних витрат у розмірі 50 тис. грн. є фіксованою для всіх обсягів виробництва. Абсолютна її величина не змінюється зі збільшенням обсягів виробництва продукції, однак на одиницю продукції витрати зменшуються пропорційно його росту; обсяг виробництва збільшився в 5 разів і постійні витрати на одиницю продукції зменшилися в 5 разів. Перемінні витрати в собівартості усього випуску ростуть пропорційно зміні, обсягу виробництва, зате в собівартості одиниці продукції вони складають постійну величину:

$$a + bx$$

$$C_{ed} = \frac{a}{x} + b$$

$$X$$

Залежність суми витрат від обсягу виробництва показана на рис. 3. На осі абсцис відкладається обсяг виробництва продукції, а на осі ординат – сума постійних і перемінних витрат. З малюнка видно, як зі збільшенням

обсягу виробництва зростає сума перемінних витрат, а при спаді виробництва відповідно зменшується, поступово наближаючи до лінії постійних витрат.

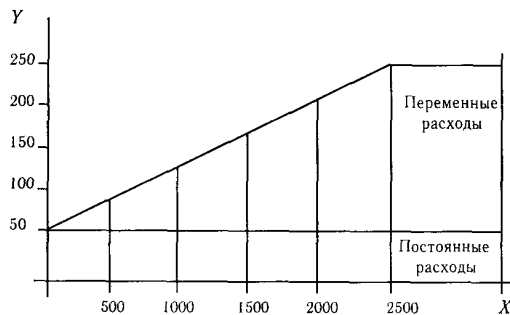

Рис. 3. Залежність загальної суми витрат від обсягу виробництва

Інше положення показане на мал. 2, де для кожного обсягу виробництва спочатку відкладені точки перемінних витрат на одиницю продукції, а потім точки постійних витрат. З'єднавши точки перемінних витрат, одержимо пряму, рівнобіжну осі абсцис, а після з'єднання точок постійних витрат – криву собівартості одиниці продукції, що при збільшенні обсягу виробництва поступово наближається до прямої перемінних витрат, а при спаді виробництва вона буде стрімко підніматися.

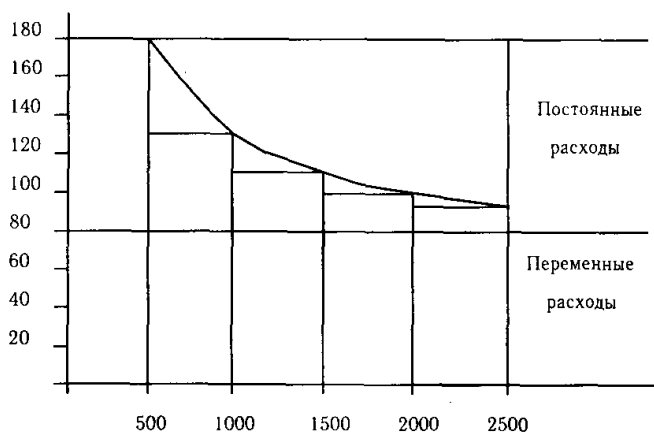

Рис. 2. Залежність собівартості одиниці продукції від обсягу її виробництва

Взаємозв'язок обсягу виробництва і собівартості продукції повинна враховуватися при аналізі собівартості як усього випуску, так і одиниці продукції.

Таблиця 2.3.1 Витрати на виробництво продукції

Елемент витрат	Сума, тис. грн.			Структура витрат, %		
	план	факт	+,-	план	факт	+,-
Матеріальні витрати	28168	31746	+3578	36,14	37,72	+1,58
Заробітна плата	20500	21465	+965	26,30	25,50	-0,80
Відрахування у фонд соціального захисту	6150	6440	+290	7,89	7,65	-0,24
Амортизація основних засобів	3150	3500	+350	4,04	4,16	+0,12
Інші виробничі витрати	15564	15967	+403	19,96	18,97	-0,99
Разом виробничих витрат	73532	79118	+5586	94,33	94,00	-0,33
Комерційні витрати	4420	5050	+630	5,67	6,00	+0,33
Повна собівартість	77952	84168	+6216	100,0	100,0	-
У тому числі:						
перемінні витрати	54567	59338	+4771	70,0	70,5	+0,50
постійні витрати	23385	24830	+1445	30,0	29,5	-0,50

Як видно з таблиці, фактичні витрати підприємства вище планових на 6216 тис. грн., чи на 8%. Перевитрати відбулися по усіх видах і особливо по матеріальних витратах. Збільшилася сума як перемінних, так і постійних витрат. Змінилася і структура витрат: збільшилася частка матеріальних витрат і амортизації основних засобів у зв'язку з інфляцією, а частка зарплати зменшилася.

Загальна сума витрат може змінитися через обсяг випуску продукції, її структури, рівня перемінних витрат на одиницю продукції і суми постійних витрат.

Дані для розрахунку впливу цих факторів приведені в табл. 2.3.2.

З таблиці видно, що в зв'язку з перевиконанням плану по випуску товарної продукції в умовно-натуральному вираженні на 2,6% (Ктп = 1,026) сума витрат зросла на 1420 тис. грн. (79372 – 77952).

Таблиця 2.3.2. Вихідні дані для факторного аналізу загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції

Витрати	Сума, тис. грн	Фактори зміни витрат			
		обсяг випуску продукції	структура продукції	перемінні витрати	постійні витрати
По плану обсяг випуску продукції	77952	План	План	План	План
По плану, перерахованому на фактичний обсяг випуску продукції	79372	Факт	План	План	План
По плановому рівню на фактичний обсяг випуску продукції	80640	Факт	Факт	План	План
Фактичні при плановому рівні постійних витрат	82723	Факт	Факт	Факт	План
Фактичні	84168	Факт	Факт	Факт	Факт

За рахунок зміни структури випуску продукції сума витрат зросла на 1268 тис. грн. (80640–79372). Це свідчить про те, що в загальному випуску продукції збільшилася частка витратоємної продукції. Через підвищення рівня питомих перемінних витрат перевитрата витрат на виробництво продукції склав 2083 тис. грн. (82723–80640). Постійні витрати зросли в порівнянні з планом на 1445 тис. грн., що також стало однією з причин збільшення загальної суми витрат.

Таким чином, загальна сума витрат вище планової на 6216 тис. грн. (84168–77952), чи + 8%, у тому числі за рахунок перевиконання плану по обсягу виробництва продукції і зміни її структури вона зросла на 2688 тис. грн. (80640–77952), а за рахунок росту собівартості продукції – на 3528 тис. грн. (84168–80640).

Отже, фактична собівартість усієї виробленої продукції в звітному році вище планової на 3528 тис. грн., чи на 4,38%.

Важливий узагальнюючий показник собівартості продукції – витрати на грн. товарної продукції, по-перше, дуже універсальний: може розраховуватися в будь-якій галузі виробництва, і, по-друге, наочно показує прямий зв'язок між собівартістю і прибутком. Обчислюється він відношенням загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції до вартості виробленої товарної продукції в діючих цінах. На його рівень впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні, як зовнішні, так і внутрішні фактори.

Вплив факторів першого рівня на зміну витрат на грн. товарної продукції розраховується способом ланцюгових підстановок за даними табл. 2.3.2 і за даними про випуск товарної продукції:

<i>Товарна продукція</i>	<i>тис. грн.</i>
<i>по плану:</i>	<i>96000</i>
<i>Фактично при плановій структурі і планових цінах:</i>	<i>98500</i>
<i>Фактично по цінам плану:</i>	<i>100800</i>
<i>Фактично по фактичним цінам:</i>	<i>104300</i>

Таблиця 2.3.3. Розрахунок впливу факторів зміни суми витрат на грн. товарної продукції

Витрати на грн. товарної продукції, коп.	Розрахунок	Обсяг виробництва		Структура виробництва	Фактор		
					Рівень перемінних витрат	Сума постійних витрат	Відпускні ціни на продукцію
План	$77952/96000=$ 81,20		План		План		План
Ум.1	$79372/98500=$ 81,17		Факт		План		План
Ум.2	$80640/100800=$ 80,00		Факт		Факт		План
Ум.3	$82723/100800=$ 82,06		Факт		Факт		План

Ум.4	84168/100800= 83,50		Факт		Факт	Факт		Факт	План
Факт	84168/104300= 80,70		Факт		Факт	Факт		Факт	Факт
Δзаг=	80,7–81,2 = – 0,5 коп.		-0,03		-1,17	+2,06		+1,44	-2,80

Аналітичні розрахунки, приведені в табл. 2.3.3, показують, що підприємство зменшило витрати на грн. товарної продукції на 0,5 коп. (80,7–81,2), у тому числі за рахунок збільшення обсягу виробництва продукції на 0,03 коп. (81,17–81,20); зміни структури виробництва – на 1,17 коп. (80,0–81,17); підвищення оптових цін на продукцію – на 2,8 коп. (80,70–83,5). Інші фактори (рівень питомих перемінних витрат на одиницю продукції, збільшення суми постійних витрат) викликали підвищення цього показника відповідно на 2,06 і 1,44 коп.

Сума постійних і перемінних витрат, у свою чергу, залежить від рівня ресурсоемності і зміни вартості матеріальних ресурсів у зв'язку з інфляцією. На даному підприємстві за рахунок підвищення рівня оплати праці, переоцінки основних фондів, збільшення вартості сировини, матеріалів, енергії сума витрат зросла на 3255 тис. грн., а за рахунок ресурсоемності – на 303 тис. грн. Витрати на грн. товарної продукції збільшилися відповідно на 3,2 (3255/100800) і 0,3 (303/100800) коп.

Щоб встановити, як ці фактори вплинули на зміну суми прибутку, необхідно абсолютні прирости витрат на грн. товарної продукції за рахунок кожного фактора помножити на фактичний обсяг реалізації продукції, виражений у планових цінах (табл. 2.3.4).

Таблиця 2.3.4. Розрахунок впливу факторів на зміну суми прибутку

Фактор	Розрахунок	Зміна суми прибутку, тис. грн.
Обсяг випуску товарної продукції	$-0,03 * 96600 / 100$	+29
Структура товарної продукції	$-1,17 * 96600 / 100$	+1130
Рівень перемінних витрат на одиницю продукції	$+2,06 * 96600 / 100$	-1990

Збільшення суми постійних витрат на виробництво і реалізацію продукції	$+1,44 * 96600 / 100$	-1391
Зміна рівня відпускних цін на продукцію	$-2,80 * 96600 / 100$	+2705
Всього		+483
В тому числі за рахунок:		
— ресурсоемності	$+0,3 * 96600 / 100$	-290
— вартості ресурсів	$+3,2 * 96600 / 100$	-3091

4. Резерви зниження собівартості продукції

Основними резервами зниження собівартості продукції в господарстві є: економне використання коштів, трудових ресурсів, впровадження у виробництво передових технологічних заходів, які будуть сприяти зростанню виходу продукції швидшими темпами порівняно з витратами виробництва.

Усі резерви скорочення витрат на виробництво продукції рослинництва можуть бути виявлені в основному за рахунок таких джерел: ліквідації перевитрат за окремими статтями витрат та видами продукції, приведення у дію резервів збільшення виробництва продукції, ліквідації витрат на управління та обслуговування.

*До резервів зниження собівартості за рахунок ліквідації перевитрат у розрізі статей та видів продукції слід віднести перевитрати, які виникли з причин, що залежать лише від підприємства. **Значний вплив на зниження собівартості** можуть **мати резерви збільшення валової продукції**. Для цього необхідно кількість додатково одержаної за рахунок резервів виробництва продукції оцінити за фактичною собівартістю (якщо вона нижча за заплановану). Різниця між цією величиною та сумою змінних витрат на її виробництво відповідно до прийнятої технології і складає суму економії витрат за рахунок приведення у дію резервів збільшення виробництва продукції.*

За даними аналізу підприємство за рядом статей знизило витрати, що і зумовило зниження собівартості молока. Реалізація виявлених резервів зменшення витрат виробництва у розрізі статей калькуляції буде сприяти загальному зниженню собівартості молока на 25,01 тис. грн. або 12,16% (табл. 4.1).

До зниження собівартості призведе також збільшення виробництва валової продукції за рахунок раніше виявлених резервів її зростання.

Таблиця 4.1. Резерви зниження собівартості молока за рахунок ліквідації перевитрат у розрізі статей

Статті	Перевитрати за статтями витрат на 1 ц, грн
Корма	1,68
Засоби захисту тварин	0,35
Роботи та послуги	0,21
Витрати на утримання основного стада	0,20
Інші витрати	0,33
Витрати на управління та обслуговування	0,86
Разом	3,63
Валовий вихід, ц	6890
Резерви зниження витрат, тис грн	25,01
Собівартість продукції, тис. грн	205,7
Питома вага резервів у загальній сумі витрат, %	12,16

Для визначення суми резерву необхідно можливе збільшення виробництва продукції за рахунок скорочення яловості кормів, покращання показників відтворення, більш економного використання кормів оцінити за плановою собівартістю (якщо вона не вища за фактичну) та із одержаного результату вирахувати всі витрати, які пов'язані з виробництвом додаткової продукції. До витрат на виробництво додаткової продукції належать лише ті витрати, які пропорційно збільшуються зі зростанням обсягу виконаних робіт і виходу продукції (заробітна плата з нарахуваннями, частина інших прямих витрат, корма, крім умовно-постійних).

Обсяг виробництва при незмінній вартості матеріальних і трудових ресурсів збільшується тільки в результаті зниження собівартості.

Розробка плану організаційно-технічних заходів щодо використання внутрівиробничих резервів ґрунтується на результатах аналізу їхніх джерел і факторів, що впливають на техніко-економічні показники. До найбільш важливих джерел резервів варто віднести зниження матеріальних витрат і підвищення продуктивності праці.

З усього різноманіття факторів, що впливають на техніко-економічні показники, до *укрупнених груп* можна віднести:

- підвищення технічного рівня виробництва;
- поліпшення організації виробництва;
- зміна обсягу і структури номенклатури продукції, що випускається;
- підвищення частки кооперованих постачань і т.д.

Зниження матеріалоємності, чи матеріальних витрат – одне з найважливіших джерел розвитку економіки.

Продуктивність праці, тобто його результативність і ефективність, вимірюється *трудомісткістю* (часом, витраченим на виробництво одиниці продукції) і виробленням (кількістю продукції, зробленої за визначений проміжок часу). У результаті зниження трудомісткості економія досягається за рахунок зменшення витрат на оплату праці з обліком додаткової заробітної плати і відрахувань на соціальне страхування в розрахунку на одиницю продукції, скоректованих на новий обсяг виробництва:

Фактори, що впливають на техніко-економічні показники, можна об'єднати в наступні укрупнені групи.

1. Підвищення технічного рівня – процес удосконалення технічної бази, ріст рівня якої досягається в результаті:

- удосконалювання засобів праці (упровадження прогресивної техніки, підвищення частки удосконаленого устаткування), предметів праці (застосування прогресивних видів сировини, матеріалів, енергоносіїв);
  - раціонального використання сировини, матеріалів;
  - механізації й автоматизації виробничих процесів.

Використання більш продуктивного устаткування дозволяє заощаджувати заробітну плату (жива праця) при збільшенні амортизаційних відрахувань (минулої праці). «Підвищення продуктивності праці полягає саме в тім, що частка живої праці зменшується, а частка минулої праці збільшується, але збільшується так, що загальна сума праці, що полягає в товарі, зменшується, і, отже, кількість живої праці зменшується більше, ніж збільшується кількість минулої праці».

2. *Удосконалювання організації виробництва і праці.* Ця група факторів впливає на зниження собівартості в результаті спеціалізації виробництва, удосконалювання організації праці й управління виробництвом, поліпшення матеріально-технічного постачання і побуту, ефективного використання часу робочих, скорочення зайвих витрат.

Ріст обсягу виробництва дозволяє скоротити умовно-постійні витрати. Собівартість знижується за рахунок скорочення поточних витрат виробництва на одиницю продукції до і після проведення організаційно-технічних заходів.

Висновки та пропозиції

Процес виробництва на будь-якому підприємстві здійснюється при певній взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці.

Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал продукує суспільне корисну продукцію або робить виробничі і побутові послуги. Це означає, що, з одного боку, мають місце витрати живої і уречевленої праці, а з другого, – результати виробництва. Останні залежать від масштабів застосовуваних засобів виробництва, кадрового потенціалу та рівня їх використання.

Розрахунки ефективності витрат необхідні для прийняття тих чи інших господарських рішень. По-перше, вони потрібні для оцінки рівня використання різних видів витрат і ресурсів, здійснюваних організаційно-технічних і соціально-економічних заходів, загальної результативності виробничо-господарської діяльності підприємства впродовж певного періоду часу. По-друге, за їх допомогою обґрунтовують і визначають найкращі (оптимальні) варіанти господарських рішень: застосування нової техніки, технології та організації виробництва, нарощування виробничих потужностей, підвищення якості і оновлення асортименту продукції тощо.

Класифікація великої різноманітності чинників зростання ефективності (продуктивності) може здійснюватись за трьома ознаками: 1) видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); 2) напрямками розвитку і удосконалення виробництва; 3) місцем реалізації у системі управління виробництвом (рис. 4).

Групування чинників за першою ознакою уможливорює досить чітке визначення джерел Підвищення ефективності, зростання продуктивності праці (економія витрат живої праці), зниження фондомісткості (капіталомісткості) і матеріаломісткості продукції, поліпшення використання природних ресурсів. Активне використання перелічених джерел підвищення

ефективності виробництва передбачає здійснення комплексу заходів, які за своїм змістом характеризують основні напрямки розвитку і удосконалення виробництва (друга ознака групування чинників). Визначальними напрямками є перш за все прискорення темпів науково-технічного і організаційного прогресу (створення нових і удосконалення існуючих технологій, конструкційних матеріалів, засобів праці і кінцевої продукції; механізація і автоматизація виробничих процесів; запровадження прогресивних методів і форм організації виробництва і праці; побудова і регулювання ринкового механізму господарювання).

Список використаної літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.99 №318.
2. Бакланов М.Н., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – М: финансы и статистика, 2005
3. Балабанов И.Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта. – М: финансы и статистика, 2004
4. Кудрявцев А.А. Анализ хозяйственной деятельности кооперативных организаций. – М.: Экономика, 2006
5. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК. – Мн.: ИП Экоперспектива, 2008
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий. – Мн.: ИП Экоперспектива, 2007
7. Хомин П.Я., Лисий Г.А. Облік у сільському господарстві. – К.: Вища шк., 2010
8. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА – М, 2006
9. Економіка, Фінанси, Право. №8, 2007.: К: Аналітик, 2007.